

Zdenko Babić*

UDK 172.4:330:327

Pregledni članak

ETIKA I EKONOMIJA: PROPITIVANJE ODNOSA

Autor u svom radu pozivajući se na same korijene ekonomske znanosti, razmatrajući odnos etike i ekonomije i u konačnici činjenično opisujući rast globalnih ekonomskih nejednakosti, pokušava ukazati na potrebu dubljeg etičkog promišljanja kako unutar same ekonomske znanosti o sebi samoj, tako i u globalnim ekonomskim tokovima čiji upravljači sve više zanemaruju vrijednost solidarnosti kao najjaču integrativnu vrijednost ljudske zajednice.

Uvod

Globalni problemi traže globalna rješenja koja su nemoguća bez izgradnje i uspostavljanja nove mreže globalnih institucija s normama i pravilima koja će zahtjevati globalni konsenzus. Taj bi konsenzus morao biti ekspliciran iz dosadašnjeg upravljačkog modela koji je daleko od savršenoga, ali je najveće dostignuće ili posljednji stupanj evolucijskog procesa upravljanja ljudskim društvom, liberalne demokracije. Kako globalizacijski proces ne bi napustio upravljačke margine svojih kreatora i zaprijetio neviđenom erupcijom kaosa i entropije, prijeko je potrebno da njezini kreatori unesu elemente predvidivosti, upravljivosti u sam proces.

Izgradnja mreže globalnih institucija, etičkih normi i pravila koja će poštovati uzajamnost u različitosti, poštujući ljudska prava malih naroda, i njihovu kulturnu i jezičnu baštinu. Samo će tada svi stanovnici globalnog sela uživati plodove

---

* Z. Babić, mlađi asistent u Ekonomskom institutu, Zagreb. Članak primljen u uredništvu: 21. 05. 2002.

ekonomije obujma, naravno uz pretpostavku poštovanja načela pravednosti u raspodjeli dobara, ne zadirući s njome u efikasnosti tržišnih principa. Samo interdisciplinarnim pristupom, uvažavajući najnovija znanstvena dostignuća političkih znanosti, prava, filozofije, moralne filozofije, etike i ekonomije uz poštovanje autonomije svake znanstvene discipline ponaosob, i poštujući duhovno ozračje koje je naslijeđe različitih civilizacijskih i religijskih promišljanja i nadahnuća, a čiji su temelji ugrađeni u baštinjene zakonske propise, moguće je krenuti u potragu za novim izvorima kako materijalnog, tako i duhovnog napretka. Potreba za dubljim promišljanjem ekonomskih problema u globaliziranoj ekonomiji stavlja zahtjev za etičko preispitivanje i vrednovanje rezultata do kojih je došla pozitivna ekonomsko-empirijska analiza sa svrhom pronalaženja optimuma između etike i ekonomske znanosti.

Odnos etike i ekonomske znanosti

Ekonomska znanost svoj postanak duguje dvoma različitim izvorima koji su bili dio tadašnje političke znanosti. Jedan je izvor etika, a drugi je moglo bi se današnjim rječnikom reći, « znanost o upravljanju». Onaj dio ekonomske znanosti koji svoje izvore ima u etici ima veoma dugu tradiciju i vuče korijene od naširoko poznate Aristotelove « Nikomahove etike»(Sen, 1987.). Od tada se ekonomska znanost razvijala i različiti su autori pristupajući ekonomskoj znanosti iz svojeg kulturnog i profesionalnog miljea, usmjeravali tijek razvitka ekonomske misli, crpeći svoju inspiraciju na ta dva izvora. Tako je moguće razlikovati autore koji su u svojim razmatranjima ekonomskih problema više crpili s «etičkih izvora» ekonomske znanosti od onih koji su više crpili sa izvora « upravljačke znanosti». Ove druge više je zanimala tehnička i logička strana rješenja ekonomskih problema, nego pitanja kao što su: Kako bi čovjek morao živjeti? Što je dobro za čovjeka?. Ovaj drugi pristup izvire iz nekoliko različitih smjerova i razvili su ga poznati inženjeri ondašnjih vremena npr. Leon Walras poznati francuski ekonomist iz 19. stoljeća koji je dao veliki doprinos rješenju mnogih tehničkih problema i boljem razumijevanju funkcioniranja tržišta. Također, prije njega postojali su brojni znanstvenici koji su pridonijeli razvitku te ekonomske tradicije, npr. Sir William Petty, kojeg smatraju pioninom kvantitativne ekonomske znanosti. Od onih autora koji su pokazivala više interesa za etičku dimenziju pri rješavanju ekonomskih problema najznačajniji su svakako: Adam Smith, John Stuart Mill, Karl Marx i Francis Edgeworth, sa druge strane najznačajnijim predstavnicima ove druge «inženjerske» tradicije ekonomske znanosti pripadaju sir William Petty, Francois Quesnay, David Ricardo, Augustine Cournot i Leon Walras. Sam nastanak ekonomske znanosti vezuje se uz Adama Smitha i njegovo poznato djelo¹ «Bogatstvo naroda». On sam

---

¹ An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations, 1776.

je u Glasgowu predavao prirodnu teologiju, etiku, pravnu znanost i političku ekonomiju. Njegovo manje poznato djelo koje je objavio 1759. "Teorija moralnih osjećaja"² učinilo ga je priznatim filozofom i moralnim teoretičarem onoga doba. U tom djelu Smith govori o čovjeku kao biću koje je sposobno donositi moralne sudove na temelju drugih momenata, a ne samo sebičnosti. Taj se prividan paradoks rješava, kako je tvrdio Smith, sposobnošću suosjećanja. (Ekelund & Hebert 97.). Upravo ta sposobnost suosjećanja temelj je altruizma i moralnosti. Moralnost, zapravo, uvijek predstavlja nadilaženje koncepta sebičnosti. Vidljivo je da je otac suvremene ekonomske teorije bio duboko zainteresiran za moralnu dimenziju čovjekove egzistencije, da je upravo on pisao o moralnosti koja nadilazi sebičnost. Poslije će u svome djelu "Bogatstvo naroda" govoriti o osobnom interesu koji nije sinonim za sebičnost. Smithov "ekonomski" čovjek iz "Bogatstva naroda" ne razlikuje se od njegova moralnog čovjeka iz "Teorije moralnih osjećaja". Uravnoteženje ta dva pristupa i dvije tradicije s kojih moderna ekonomska znanost crpi svoju inspiraciju bilo bi višestruko korisno i za samu ekonomsku znanost i za ljudsko društvo u cjelini. No, sve je očiglednije da je ovaj «etički pristup» u ekonomskoj znanosti sve više gubio značenje i slabio kako se moderna ekonomska znanost razvijala. Metodologija tzv. «pozitivne ekonomije», uz sve pozitivne strane koje je sa sobom donijela, prijeti da izgubi iz vida kompleksnu etičku dimenziju ljudskog ponašanja i življenja, proizvodeći reducirane ekonomske modele zasnovane na ograničenom konceptu racionalnosti «homo economicusa». Parafrazirajući poznatog ekonomista nobelovca Amartyu Sena koji je napisao da je "moderna ekonomska znanost u mnogome osiromašila zbog distance koja sve više raste između etike i ekonomije", ovaj rad pokušava upozoriti na taj jaz koji se produbljuje, i govori o potrebi novog saveza između etike i ekonomije sa ciljem dubljeg razumijevanja kompleksne ljudske stvarnosti i kvalitetnijeg rješavanja ekonomskih problema.

Etička dimenzija ekonomske znanosti

Zajednički nazivnik etike i ekonomske znanosti počiva dijelom na pretpostavci racionalnosti koja je rezultat slobodne ljudske volje i sposobnosti razumskog rasuđivanja i vrednovanja koje su ona imanentna svojstva po kojima se ljudi razlikuju od ostalih živih bića.

Hijerarhijsko vrednovanje ljudske aktivnosti u osnovi je moralne filozofije Tome Akvinskog. On filozofiju ćudoređa dijeli na tri djela. Prvi dio raspravlja o

---

² The Theory of Moral Sentiments, 1759.

svrhovitim radnjama jednoga čovjeka i naziva se osobno ćudoređe (monastica). Drugi raspravlja o radnjama kućne zajednice i naziva se gospodarstvo (oconomica). Treći raspravlja o radnjama građanske zajednice, a naziva se državištvo (politica). Cilj svim trima etikama jest bogatstvo zajednice, pa kroz to vrstan i u svakom pogledu bogat život pojedinca i društva. U radovima ovog velikog filozofa nalaze se začeci podjele na pozitivnu i normativnu ekonomsku teoriju. Prema Tominoj filozofiji svakoj ljudskoj akciji imanentan je cilj, odnosno rezultat te akcije. Ciljevi ljudskoga djelovanja mogu biti posredni ili krajnji. Posredni su ciljevi u funkciji ostvarenja krajnjeg cilja. Aristotel u I. knjizi "Politike" dokazuje da bogatstvo nije svrha, krajnji cilj gospodarstva, nego je ono sredstvo, to jest krajnji cilj privređivanja nije prema Aristotelu gomilanje materijalnih dobara, nego je dobar život krajnji cilj. Stoga je svako ljudsko djelovanje usmjereno ili ostvarenju posrednih ili krajnjeg cilja. Prema Tominoj filozofiji ljudsko je djelovanje racionalna, ostvarenju cilja usmjerena aktivnost. Ovdje dolazimo do sličnosti s konceptom racionalnosti "homo economicusa". Ipak, kod Tome riječ je o mnogo šire definiranom konceptu ljudske racionalnosti u kojem čovjek promišlja i vrednuje ciljeve i sredstva, a krajnji ciljevi nisu ograničeni samo na mjerljive ciljeve.

U Tominoj filozofiji dobro je definirano, kako u užem smislu (dobar stručnjak), tako i u širem moralnom smislu (dobar čovjek), relativno u odnosu na funkciju. Sat je dobar ako obavlja onu funkciju koju sat mora obavljati na način na koji to treba obavljati (a to je da relativno točno mjeri vrijeme sa što manjom pogreškom). Unutar ovog diskursa i takve definicije dobra prosudba moralno dobra čovjeka ovisi o tome što je to svojstveno i jedinstveno ljudskim bićima po čemu se ona razlikuju od drugih bića.

Aristotel naglašava dvije jedinstvene sposobnosti koje su imanentne samo ljudskim bićima, to su razum i volja. Razumom čovjek promišlja i domišlja krajnje ciljeve i prikladnost sredstava koja će upotrijebiti da bi postigao krajnju svrhu. Pošto je razumski osmislio krajnji cilj, slijedi odgovor volje na poticaj razuma da se kroz slijed akcija čovjek primiće ostvarenju krajnjega cilja. Dakle, svaka ljudska djelatnost koja je plod razumnoga promišljanja i slijedom toga voljne akcije jest predmet moralnog prosuđivanja. Posljedično prema tome i znanstveno istraživanje, znanstvena metodologija i rezultati znanstvenog istraživanja mogu biti predmetom moralne prosudbe.

Sada kada vidimo zajedničke korijene na kojima se temelje moralna filozofija i etika³ i ekonomska znanost, možemo se upustiti u pokušaj ukazivanja na etičke dileme s kojima se svakodnevno susreću ekonomisti znanstvenici i istraživači, a

---

³ "Etika je filozofska disciplina koja ispituje ciljeve i smisao moralnih htijenja, temeljne kriterije za vrednovanje moralnih čina, kao uopće zasnovanost i izvor morala". Filozofijski riječnik, red. Vladimir Filipović, MH, Zagreb 1989.

da možda toga nisu ni svjesni, a rijetki će se upustiti u koštac rješavanja moralnih dilema i dvojbi s kojim su se suočili u tijeku znanstvenog istraživanja nekog ekonomskog problema.

Hijerarhijski odnos ekonomske analize i etike

Istraživanja kojima se bave znanstvenici ekonomisti značajnim se djelom bave rješavanjem problema koje su naručili **“policymakera”**, a koje je potrebno riješiti primjenom znanstvene metodologije. Većinu tih problema današnja ekonomska znanost pokušava zatvoriti u određeni oblik kvantificiranog modela. Pošto se utvrdi međuovisnost među varijablama, testira se određeni oblik regresijskog modela i ako model zadovoljava ekonometrijske metodološke norme, slijedi odgovor **“policy-makerima”** u vidu preporuke za ekonomsku politiku. Dakle, ovako provedena ekonomska istraživanja možemo smatrati istraživanjima koja se bave rješavanjem problema i ciljeva koji su postavljeni na višoj hijerarhijskoj razini, ali je, potrebno isto tako istaknuti važnost fundamentalnih znanstvenih istraživanja u ekonomskoj znanosti, koja suštinski predstavljaju autonomno područje djelovanja ekonomske znanosti. Cilj fundamentalnih ekonomskih istraživanja možemo u kontekstu takve terminologije smatrati krajnjim ciljem⁴ i njihov je krajnji cilj spoznavanje objektivne znanstvene istine o pojedinim ekonomskim fenomenima. Dok u prvom slučaju krajnji cilj definiraju **“policymakersi”**, u slučaju fundamentalnih istraživanja ekonomisti znanstvenici neovisno formuliraju krajnji cilj. I dok se kod fundamentalnih ekonomskih istraživanja etička dimenzija podrazumijeva, često se navodi da su ekonomisti znanstvenici u krajnjoj instanci zainteresirani za istraživanje faktora stabilnog i održivog rasta i razvitka, bave se ekonomskim nejednakostima, pitanjima raspodjele, faktora i uzroka siromaštva, sve sa ciljem koji bi se mogao pojednostavnjeno objединiti u sintagmi povećanja blagostanja i materijalnog razvitka pojedinaca, naroda, država i ljudskog društva uopće, što je zasigurno nadasve moralna djelatnost. Značaj etičke dimenzije u primijenjenim ekonomskim istraživanjima koja se često bave rješavanjem konkretnog, specifičnog, partikularnog ekonomskog problema najbolje se može objasniti na sljedećem primjeru. Uzmimo, npr., jednog američkog ekonomista koji testira regresijski model kojim pokušava odgovoriti na pitanje (koje je dobio od svojih **“policymakera”**) stope i brzine asimilacije imigranata u SAD. mjerenu relativnim odnosom rasta nadnica imigranata prema rastu

---

⁴ Krajnji je cilj na vrhu hijerarhijske razine. U ovom je slučaju to spoznavanje objektivne znanstvene istine.

nadnica domaćih radnika . Pošto prikupi sve potrebne podatke, izgradi model, utvrdi da model zadovoljava sve ekonometrijske metodološke kriterije, na kraju će iz modela iščitati koji se imigranti brže a koji sporije asimiliraju u američko društvo.

Nakon toga će uslijediti preporuka **“policymakerima”** kojim imigrantima (prema zemlji porijekla, obrazovnom statusu itd.) u sljedećem krugu dopustiti useljavanje, a kojima to pravo onemogućiti. Na pitanje: zašto dopustiti useljavanje onim imigrantima koji se brže asimiliraju? Odgovor daju isto razni modeli u kojima su razrađene koristi od imigracije za zemlje koje uvoze radnu snagu. Ako razmislimo o moralnim dilemama rezultata ovog istraživanja i ako dopustimo da pravo na slobodu kretanja pojedinaca nadilazi pravo država da regulira kretanje ljudi preko svojih granica, onda će takva moralna prosudba imati značajne efekte na tijek ekonomskih istraživanja. S tako drugačije postavljenim setom moralnih pretpostavki ekonomsko će istraživanje krenuti bitno drugačijim smjerom. Sada bi spomenuti (a i drugi) ekonomist svoje istraživanje usmjerio na otkrivanje onih faktora koji uzrokuju da je stopa asimilacije određenih skupina niska i koje je mjere potrebno poduzeti da bi se ubrzala asimilacija imigranata u američko društvo. Ista bi takva istraživanja vjerojatno radili ekonomisti širom svijeta. Ovaj primjer slikovito pokazuje koliko moralni i etički sudovi utječu na tijek ekonomskih istraživanja, pa posljedično i na razvitak ekonomske znanosti. Primjer ukazuje na značaj normativne ekonomske teorije koju prema udžbeničkim definicijama pojednostavnjeno rečeno zanima **“Kakva bi ekonomska stvarnost trebala biti”**, a pozitivnu ekonomsku teoriju zanima **“Kakva ta stvarnost uistinu jest”**, bez unošenja vrijednosnih sudova.⁵

Pozitivni se ekonomisti smatraju slobodnima od vrijednosnih sudova kada rade svoja istraživanja. Oni nastoje na osnovi podataka i informacija utvrditi empirijske zakonitosti u ljudskom ponašanju i u ekonomskim agregatima. Oni istražuju kako nešto jest, a ne unose vrijednosne sudove. Pozitivna ekonomska znanost i istraživanja u velikom su značaju pridonijeli razvitku ljudskoga društva, i ona su kamen temeljac bez kojih je dalje rasvjetljavanje faktor rasta i razvitka nezamislivo, pa će i dalje biti jedan od kotača cjelokupnog društvenog razvitka.

Ipak distribucija globalnog nacionalnog bogatstva, u kojem najsiromašnijim stanovnicima globalnog sela ne pripadne ni onaj dio koji bi zadovoljio razinu minimalnih osnovnih životnih potreba ukazuje da je više i češće potrebno postavljati pitanje **“Kako bi moralo biti”**. Normativnu ekonomsku teoriju koja svoje korijene vuče iz **“etičkih”** izvora današnje moderne ekonomske znanosti potrebno je oživjeti i dati joj onaj značaj koji joj po prirodnoj logici pripada. Samo u suglasju pozitivne i normativne ekonomske teorije nalazi se rješenje humanijeg ekvilibriranja globaliziranih ekonomskih tijekova .

---

⁵ Vidjeti opširnije u **“Počela ekonomije”** Samuelson. MATE-XV.2000., Zagreb.

Etika u globaliziranoj ekonomiji

Protiv etičkog promišljanja često se navode razni prigovori, jedan je od češćih - da gospodarska etika nema svoje mjesto u lepezi suvremenih znanosti. S jedne strane priznaje joj se da su njezina pitanja gospodarstvu dobronamjerna, ali joj se istovremeno predbacuje kontraproduktivnost. No, podaci o gospodarskom zaostajanju najsiromašnijih, osobito afričkih zemalja, upozoravaju. Ako bi toliko često upotrebljavan pojam globalizacije lišili različitih intepretacija i promišljali čisto ekonomske implikacije, onda je pojam potrebno raščlaniti u četiri vida: međunarodna trgovinska isprepletenost, inozemna strana ulaganja, operacije transnacionalnih poduzeća i međunarodna financijska tržišta.

Glavnina međunarodnih trgovinskih tijekova odvija se između najrazvijenih zemalja, ako pogledamo podatke koje prikazuje svjetska banka, možemo reći da se najveća većina međunarodnih trgovinskih tijekova odvija između oko 30 % svjetskog pučanstva, slično je i s inozemnim stranim ulaganjima.⁶

Ako pogledamo ekonomske nejednakosti na razini globalnog svijeta prema istraživačima Svjetske trgovinske organizacije, one su također u porastu. Navest ću samo neke od njihovih izraza kojima opisuju svjetske ekonomske nejednakosti⁷. Najbogatiji 1 % svjetskog stanovništva ostvaruje veće prihode nego 57 % najsiromašnijeg stanovništva. Isto tako 10% stanovništva SAD (oko 25 milijuna ljudi) ostvarivalo je veće prihode od prihoda 43 % ukupnog svjetskog stanovništva (što je oko dvije milijarde ljudi). Mjerena Ginijevim koeficijentom, svjetska ekonomska nejednakost koja je godine 1988. već bila visoka - 63 Ginijeva koeficijenta, porasla je na 66 u godini 1993. Prosječna razina GDP po stanovniku mjerena po PPP u 20 najbogatijih zemalja svijeta veća je 37 puta od prosjeka 20 najsiromašnijih zemalja svijeta, jaz koji se udvostručio u prošlih 40 godina. Najnovija istraživanja Svjetske banke donijela su rezultate koji potvrđuju da je svijet siromašniji nego što je bi prije deset godina. Studija je obuhvatila razdoblje od pet godina u kojem je svjetski prihod po stanovniku narastao 5,7%. No, sve je povećanje otišlo u "džepove" petine stanovnika s vrha ljestvice, čiji su prihodi narasli 12%, a onima s dna ljestvice u istome je razdoblju prihod pao 25%. Na 84 % svjetskog stanovništva otpada svega 10% svjetskih prihoda. Sve to rezultira porastom siromaštva koje je ionako visoko u najsiromašnijim zemljama svijeta. Podatak koji također navode istraživači WTO u gore spomenutom članku, a koji upozorava jest da 11 milijuna djece zbog pothranjenosti i slabe zdravstvene zaštite u siromašnim zemljama ne doživi petu godinu života.

---

⁶ Vidjeti statističke podatke u "International trade statistics" www.worldbank.org

⁷ Vidjeti članak "Statistics on Globalization". WWW.wto.org/trade-resources/statistics/globalizationstat1.doc

U najrazvijenim zemljama manje od jednoga djeteta na 100 djece ne doživi petu godinu života, a u najsirišašnijim zemljama svako peto dijete odnosno 20 od 100 djece ne doživi petu godinu života. Pitanje koje bi se moglo i koje se mora postavljati jest: vrijedi li ljudski život više u razvijenim, nego u siromašnim zemljama? To je sigurno jedno pitanje koje zahtjeva moralno promišljanje i vrijednosni sud na koje će buduće generacije morati pronaći adekvatnije odgovore. Potreba za etičkim promišljanjem i vrednovanjem globalnih ekonomskih kretanja više je nego očita. Takvo etičko preispitivanje globalnih ekonomskih tijekova, mora biti lišeno ispraznog moraliziranja o pojedinim ekonomskim tijekovima. Potreban je novi pristup realnog etičkog promišljanja o ekonomskim problemima suvremene civilizacije, etičkog promišljanja koje će rezultirati formuliranjem konzistentne i konkretne globalne etičke teorije, koja će težiti aplikabilnosti u konkretnom realnom gospodarskom životu. Kako gospodarski život i ekonomska znanost evoluirala, stare strukture i pravila odumiru, začinju se i rađaju nove. Sve je više "globalnih igrača". Prethodno navedeni podaci ukazuju na potrebu formuliranja konzistentne globalne gospodarske etike, s etičkim principima koji bi bili više primjenjive, nego dogmatske naravi, sa ciljem izgradnje pravednijeg i humanijeg društva na globalnoj razini. Samo je pravedno društvo, društvo koje u sebi ne nosi klice budućih velikih sukoba. Mir može biti stabilan samo ako je pravedan. Bez primjene načela distribucijske pravednosti⁸ na koju je razvio Rawls, a koju u pojednostavnjenoj verziji možemo prikazati na sljedeći način: uspostava jednakih prava na osnovne slobode, fair jednakost mogućnosti, socijalne i ekonomske nejednakosti moraju biti tako uređene da donose najveće koristi najugroženijim skupinama društva . globalnoj razini teško da se može sanjati o svijetu bez ratnih opasnosti i terorističkih prijetnji.

Suvremeni razvitak naše civilizacije kojom gospodari tehnika zahtjeva razmjern razvitak moralnog života i etike. No moralni i etički razvitak stalno zaostaje. Pitanje: stvara li i potiče napredak koji sam čovjek, čini da čovjek u sklopu toga napretka postaje stvarno bolji i odgovorniji, jer je na kraju čovjek taj koji je u krajnjoj instanci odgovoran za svijet.

Prilike u kojima živi velika većina ljudi suvremene civilizacije daleko su od moralnog reda i društvene pravednosti. Čovjek je taj koji je stvorio taj nesklad i on je taj koji mora odgovoriti na taj nesklad.

---

⁸ " Pravednost je prva vrlina društvenih institucija, kao što je istina prva vrlina u sustavu ljudskog mišljenja. Teorija ma kako jasna , elegantna i konzistentna se činila mora biti odbačena ili redefinirana ako je neistinita, tako zakoni i institucije bez obzira kako se činili efikasnim i dobro uređenim se moraju reformirati ili odbaciti ako su nepravedni" (Rawls, 1971.).

Zaključak

Neodgodive su i potrebne preobrade struktura ekonomskog života, da bi narodi koji su na putu ekonomskog razvitka mogli, ne samo zadovoljavati svoje osnovne potrebe, nego i uspješno napredovati. Načelo solidarnosti mora nadhranjivati traženje prikladnih ustrojstava i na području trgovine, i na području distribucije bogatstva i nadzora na tim bogatstvom. Humanije uređenje ekonomskih odnosa neće biti moguće ako težnje za osobnim ili grupnim interesima ne budu sukladne s dubljim snagama u čovjeku. Na gospodarskom području umjesto isključive etike uspjeha potrebno je razvijati etiku odgovornosti za društvo u cijelini i vlastitu budućnost. Sa globalizacijskim kretanjima i sve većom međuovisnošću odgovornost sve više postaje globalna. Nositelji tog novoga koncepta globalne odgovornosti jesu države, velike multinacionalne korporacije, a temeljna je jedinica toga koncepta globalne odgovornosti čovjek pojedinac. Na ekonomskoj znanosti leži također jedan značajan dio globalne odgovornosti, na koju će biti teško odgovoriti ako se ne dopusti etici da bude strateški saveznik ekonomskoj znanosti u rješavanju kompleksnih globalnih ekonomskih problema, za čije je efikasnije, pravednije i humanije rješavanje potrebno odmaknuti se od koncepta vrijednosne neutralnosti.

Etičko promišljanje i vrednovanje u ekonomskoj znanosti bezuvjetno je potrebno:

- 1) Zbog praktičnih razloga, svjedoci smo sve većeg gospodarskog zaostajanja i daljeg osiromašivanja najsiromašnijih zemalja svijeta, rastućih globalnih ekonomskih nejednakosti koje bi se mogle pretvoriti u ozbiljnu prijetnju miru i stabilnosti, što bi moglo rezultirati globalnom gospodarskom recesijom s nesagledivim posljedicama za ljudsko društvo.
- 2) A isto tako i zbog toga što je ono duboko ukorijenjeno u tradiciji ekonomske znanosti. Na samom početku navedena su velika imena ekonomske znanosti, koja su etički promišljala o problemima svog vremena. Ta velika imena kao da prizivaju angažiranije etičko promišljanje u suvremenoj ekonomskoj znanosti.
- 3) Stalnim etičkim vrednovanjem i propitivanjem globalne gospodarske realnosti moguće je sudjelovati u izgradnji humanijeg i pravednijeg ljudskog društva. Naravno da bi pitanja što prije prešla put od etičkog propitivanja do potrage za odgovorima u konkretnoj životnoj realnosti, potrebno ih je češće i intenzivnije postavljati. Na svima je nama odgovornost i obveza da ih postavljamo.

LITERATURA:

1. *Akvinski Toma*: “Izbor iz djela”, Naprijed, Zagreb, 1990.
2. *Bubalo, Ivan*: “Kantova etika i odgovornost za svijet”, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1984.
3. *Hengsbach Friedhelm*: “Gospodarska etika u sjeni globalizacije” u Izazov civilnog društva u hrvatskoj, KS, Zagreb, 2000.
4. *Evensky Jerry*: “Ethics and Classical Liberal Tradition in Economics”, History of Political Economy, 24:1 (1992).
5. *Ivan Pavao VI*: Enciklika “Populorum Progressio” u Sto godina katoličkog socijalnog nauka, KS, Zagreb, 1991.
6. *Ivan Pavao II*: Enciklika “Sollicitudo rei socialis”, KS, Zagreb, 1998.
7. *Kregar, Josip*: “Etika i racionalna država”, zbornik PFZ, 43 (5), str 577-588, 1993.
8. *Križan, Mojmir*: “Pravednost u kulturno pluralnim društvima”, Panliber; Osijek-Zagreb-Split, 2000.
9. *Ekelund, R.B. & Hebert, R.F.*: “Povijest ekonomske teorije i metode” MATE, Zagreb, 1997.
10. *Küng, Hans*: “A Global Ethic for Global Politics and Economics”, Piper Verlag GmbH München 1997.
11. *Lukšić, Branimir*: “Etička dimenzija u gospodarstvu”, Zbornik radova Ekonomskog fakulteta u Splitu, br. 7, 1992.
12. *Lutz, Mark A.*: “Social economics, justice and the common good”, International Journal of Social Economics, Vol.29. 2002.
13. *Roemer, John E.*: “Theories of Distributive Justice”, Harvard University Press, 1996.
14. *Sen, Amartya*: “On Ethics & Economics” Blackwell, Oxford 1987.
15. *Samuelson, Paul*: “Počela ekonomije “ XV. MATE.2000, Zagreb.

ETHICS AND ECONOMICS: RETHINKING RELATIONS

Summary

Ethical thinking about problems in contemporary economic theory and practice is largely becoming an imperative to the human civilisation perseverance. Growing global economic inequalities are increasingly threatening to become destabilising factor to both world economic flows and world peace, which is a condition sine qua non to human development. The author analyses the link between ethics and economics by taking into consideration the very roots of economic science. By factually describing the growth of global economic inequalities, he tries to point to the need of further in-depth ethical thinking within the economic science about itself, and about the management of global economic flows, by which the value of solidarity as the highest integrative value of human community is ignored.